

Novopacko ve světle archeologických nálezů

Jan Prostředník – Eva Ulrychová

Krajina Novopacka, která tvoří východní bránu do geoparku Český ráj, leží v samém podhůří Krkonoš při horním toku Labe na přítocích Cidliny a Jizery. K severovýchodu obrácené svahy jsou bez výjimky bez zjištěného pravěkého, raně středověkého a středověkého osídlení. Důvodem je jejich expozice vůči severním pohraničním horám a proudění velmi chladného vzduchu po větší část roku.

Vlastní Nová Paka s nejbližším okolím se nachází v kotlině uzavřené ze všech čtyř světových stran hradbou kopců. Na západě ohraničuje oblast „Pošt mistrův kopec“ (509 m) se „Zlámaninami“ (489 m), které jsou součástí tzv. kumburského hřbetu (vrch Kumburk 640 m). Od „Zlámanin“ vede přes tunel k „Husovu kopci“ tzv. Novopacký oblouk, který odděluje povodí Cidliny a Jizery. Na jihu se táhne tento hřbet od vrchu „Vidlák“ (361 m) ke „Kamennému vrchu“ (424 m). Protéká jím potok Heřmanka, který se vlévá u Šárovcovy Lhoty do Javorky. Ta představuje osu osídlení Bělohradska, která se od pravěku do současnosti téměř nezměnila. Kumburský hřbet oddělující Novopacko od Bělohradska nepřevyšuje vrstevnici 400 m n.m. Na východě tvoří hranici údolí říčky Zlatnice. Kotlinu uzavírají na severu Staropacké hory (do 600 m). Novou i Starou Pakou protéká potok Rokytky.

Ovšem Novopacko nelze chápat pouze v těchto striktních hranicích. Geograficky, geomorfologicky a také historicky nutně dochází k přesahům do severních částí krkonošského podhůří – až ke Studenci a Martinicím ve směru jilemnickém a k Olešnicím ve směru trutnovském. S těmito oblastmi má totiž Novopacko daleko více co do činění, než s vlastní Jičínskou kotlinou, od které je oddělena kumburským hřbetem. Ten tvoří hranici nejenom geomorfologickou a geologickou, ale též klimatickou a z archeologického hlediska též kulturní. Z archeologických nálezů lze totiž vysledovat, že kumburský hřbet, který se táhne od západu k východu a odděluje tak vrchovinnou část od pahorkatinné, tvoří hranici mezi tzv. starou sídelní oblastí a územím spíše průchozím. Hraniční oblast tohoto území představuje severní část jičínského okresu (zejm. Železnícko), Mlázovicko a Bělohradska. Tato hranice je relativně ostrá, neboť za ní výrazněji přibývá pravěkých a středověkých sídlišť a pohřebišť.

Archeologické nálezy z období staršího pravěku se však vyskytují i severně od této hranice.

Zcela ojedinělým je zatím šedý silicitový vrtáček ze Studénky datovaný dokonce již do závěru starší doby kamenné (10.- 8. tisíciletí př. n. l.). V porovnání s jižní částí Jičínska jsou další pravěké nálezy Novopacka omezeny na kamenné broušené nástroje. Do mladší doby kamenné lze datovat nález z Brda (zde podle tvaru lze dokonce určit i kulturní příslušnost nálezu - vyrobili jej nositelé kultury s keramikou vypíchanou v 5. tisíciletí př. n. l.), dále dva nástroje nalezené u osady Chloumek, nástroj ze Stupné, sekery z Úbislavic a Zboží. Jen přibližně lze do mladší doby kamenné datovat nástroj z Vlkova u Nové Paky.

K výrobě této broušené industrie byla použita výtečná surovina (metabazit typu Pojizeří) z podhůří Jizerských hor z tzv. kontaktního tanvaldského dvora. Jde zejména o výchozy v okolí Jistebka, kde byl objeven i nejstarší těžební a zpracovatelský areál ve střední Evropě (6. tisíciletí př.n.l.). S vytěženou surovinou se obchodovalo na značné vzdálenosti – nástroje z metabazitů typu Pojizeří jsou nacházy od Bavorska po Slovensko.

Všechny uvedené nálezy kamenných nástrojů pocházejí z míst nadmořské výšky více než 330 m. Pro severovýchodní část Jičínska je to limitní nadmořská výška (spolu s průměrnou roční teplotou přibližně 7°C) pro možnost obživy zemědělstvím.

V krajině roztroušené a vždy poškozené kamenné nástroje obou kultur prvních zemědělských obyvatel (kultura s keramikou lineární a kultura s keramikou vypíchanou) a pozdní doby kamenné

potvrzují skutečnost, že obyvatelé 6. - 5. tisíciletí př. n. l. chodili do zalesněného Novopacka na dřevo nebo lovit zvěř či sbírat lesní plodiny a další rostliny. Dalším potřebným materiálem byly i lokální kamenné suroviny na výrobu broušených a štípaných nástrojů.

Vedle prosperství mohla oblast podhůří a hor sloužit i jako pastvinářská základna nebo jako nástupní prostor pro přechod hor. Kamennými nástroji mohla být získávána mladina (listí a větvičky) jako píce pro dobytek. Ostatně horské i podhorské oblasti tvořily zásobárnu píce i v dalších obdobích pravěku, středověku i novověku.

Svá sídla měli lidé mladší a pozdní doby kamenné situována jižně, nejbližší v oblasti Mlázovické kotliny a v okolí řeky Javorky v intravilánu dnešních Lázní Bělhrad. Zde jsou totiž hnědé půdy na sprašových návějích, které bylo možné využívat i proto, že byly lehce obdělávatelné na rozdíl od těžkých půd jílovitých Novopacka. Intenzita osídlení je vyšší jižně od Mlázovického, Hořického i Vřešťovského chlumu. Spolu s dostatkem dřeva a tekoucí vodou byla tato skutečnost zásadní pro založení sídliště a stavbu obytných domů. Vyjímkou je mikroregion městečka Železnice, kde v chráněné kotlině v okolí soutoku dvou potoků s Cidlinou bylo v mladší době kamenné osídleno několik sprašových návějí. Nálezy kamenných i štípaných nástrojů a zlomků nádob jsou velmi početné. Rovněž je doloženo finální zpracování polotovarů nástrojů z metabazitu typu Pojizeří.

Obdobná situace nastala v mladším úseku pozdní doby kamenné (2. polovina 3. tisíciletí př.n.l.). Po delším přerušení osídlení, přibližně po 1500 letech klimaticky nestabilních podmínek, bylo Jičínsko opět intenzivněji osídleno. Z Novopacka máme k dispozici opět pouze dva kamenné nástroje nositelů kultury s keramikou šňůrovou (Nová Paka bez bližší lokalizace, Stav), a další dva datované rovněž do druhé poloviny 3. tisíciletí př.n.l. Nositelé kultur tohoto období nezanechávali po svých sídlištních objektech téměř žádné námi zjiřitelné stopy, a tak pouze předpokládáme jejich sídelní areály v jihozápadní části Jičínska a využívání Novopacka jako v mladší době kamenné k získávání dřeva a dalších zdrojů.

Pravěké nálezy jsou zjiřovány i v oblasti krkonošských hor a podhůří. Například jde o broušené kamenné nástroje mladší a pozdní doby kamenné z Jilemnicka a Jablonecka (Hrabačov, Horní Dušnice, Jablonec nad Jizerou, Stará Ves u Vysokého nad Jizerou, Studenec).

Oblast Novopacko zcela „vynechal“ lid kultur popelnicových polí mladší a pozdní doby bronzové (13. - 9. století př.n.l.), osídlení absenteje těž v době železné i době římské.

Pro epochy doby bronzové představuje nejbližší lokalitu, navíc zcela výjimečnou, hradiště v poloze „Vala“ v katastrálním území Kal. Bylo postaveno lidem popelnicových polí pozdní doby bronzové na vrcholu mohutného vrchu jako dvoudílný objekt. Důvodem jeho stavby byla blízká ložiska kovů - zlata, stříbra a mědi. Další hradiště bylo lidem popelnicových polí postaveno na Konecchlumské Hůře ve starší době železné (8. století př.n.l.). V této době bylo také postaveno sídliště západně pod kostelem v Železnici objevené při stavbě kravína.

Doklady o přítomnosti lidí v mladší a pozdní době bronzové registrujeme dále až na Jilemnicku. Jde o nálezy bronzových předmětů – zlomků srpu a kopí v Martinicích, Mříčné a Peřimov. Z Jilemnice také pochází nález stříbrné mince Constantina II. (317-340 n.l.). Jedná se sice o ojedinělé nálezy, které ač nemohou být jasným důkazem pro trvalé osídlení této oblasti. Svědčí však o jejím využívání, navštěvování a zejména o průchodu.

Doklady pro osídlení severní části Jičínska pocházejí dále až z mladší doby hradištní (10.- 12. století n.l.), která představuje období klimatického optima. Nejstarším dokladem osídlení Novopacka ve 12. století je listina olomouckého biskupa Jana z Lochenic datovaná do let 1143 - 1148. Jan touto listinou daroval svůj soukromý majetek nově založenému strahovskému klášteru v Praze. Mezi darovanými vesnicemi je jmenován i Újezd, vesnice v blízkosti kostelíka sv. Petra a Pavla nad současným Stavem. Tento údaj ovšem nemáme prozatím podložený archeologickými nálezy. Do téhož období podle zachovaného popisu (nikoli zachovaných nálezů) lze datovat střepy

nádob zdobené jednoduchými vlnicemi a vodorovnými rýhami nalezenými u domu čp. 25 ve Štikově. V samotné Nové Pace byly v zahradě staré školy v blízkosti kostela a kláštera řádu paulánů nalezeny střepy hnědošedých nádob podle popisu datovatelné do závěru 12. a do 13. století. Po mimořádně nepříznivém počasí v prvních dvou desetiletích 14. století bylo Jičínsko plošně kolonizováno. Tak máme o většině vesnic první písemné zprávy nejdéle do závěru tohoto století, přičemž je jejich založení možné posunout o jednu generaci zpět. Tak je první písemná zmínka z roku 1350 zachovaná ke vsi Brdo, k roku 1395 jsou uvedeny Heřmanice, Nová Paka roku 1357 (resp. 1316) a Stará Paka před rokem 1358. Tři hospodářské dvory existovaly před založením vesnice k roku 1332 ve Štikově. Dalšími vesnicemi s počátky ve 14. století jsou Úbislavice (před rokem 1357) a Chloumek, který je do 14. století datován podle nálezů keramiky. Z téhož století pocházejí panská sídla venkovské šlechty. Jejich pozůstatky - tvrziště jsou zachovány v Heřmanicích, v lese Zlámaniny v Nové Pace, ve Stavu a Ústí u Staré Paky. Jedná se o velmi cenné archeologické nemovité památky, protože obsahují již jediné zachované doklady k dějinám vsí, ve kterých byly postaveny. Mimořádným objektem je gotický kostelík sv. Petra a Pavla ve Stavu datovaný do poloviny 14. století postaveny ve slohu zvaném lucemburská gotika.

Části Novopacka procházela též trasa významné zemské stezky spojující Prahu s Vratislaví. V horské oblasti a v podhůří procházela přibližně v ose Kamenná Hora-Trutnov-Pilníkov-Koclěřov-Dvůr Králové-Miletín. Jedna z větví této stezky přicházela od Olešnice podél Olešnického potoka, navazovala na komunikaci Olešnice – Mostek-Brusnice, kde se napojila na příčnici od Lomnice nad Popelkou přes Novou Paku do Dvora Králové. Jedna z větví hlavní cesty vedla pravděpodobně i Levínskou Olešnicí. Pro existenci stezky svědčí vedle příhodné geografické polohy (průchodné údolí Olešnického potoka) i hromadné mincovní nálezy - snad skrýše obchodníků. Z Levínské Olešnice pocházejí zřejmě dva depoty brakteátů z 2. pol. 13. století. Jeden nález je s největší pravděpodobností ztracen, druhý byl zjištěn v říjnu 1982 při odklizení kamene a zeminy v poloze „Hradiště“ na pozemku tehdejšího JZD - nalezlo se zde tehdy nejméně 836 brakteátů. Bezpečný průchod podhůřím zajišťoval systém hradů, strážních hrádků a tvrzí (např. Bradlec, Čistá u Horek, Kumburk, Levín, Levínská Olešnice, Nedaříž, Nová Ves nad Popelkou, Svojek, Studenec, Žďár u Staré Paky, Železný ad.). S provozem této stezky mohly souviset i pece na výrobu dehtu – kolomazi z poloviny 13. století, které byly objeveny u osady Martinice na Jilemnicku

Novopacko bylo vhodným regionem pro další vlnu kolonizace realizované v klimatickém optimu první poloviny 16. století. Některé vsi byly v této době zaniklé, často od doby husitských válek. Jiné zanikaly v důsledku vyschnutí či znečištění svého vodního zdroje během výrazného oteplení v závěru 15. a v první polovině 16. století. Na místech do té doby nepříznivých byly tak založeny vesnice nové. Podle archeologických nálezů a prvních písemných zmínek byly založeny Kumburský Újezd a Pustá Proseč (1542), Radkyně (1543), Stav (1545), Studénka (1598), Uhlíře (1543), Štěpanice (1533), Štikov (1543), Vidochov a Zboží - obě před rokem 1532. - Toto seskupení blízkých dat je ovšem způsobeno v této době hromadně přiznávaným majetkem tehdejší šlechtou. Při požáru Malé Strany v Praze v roce 1541 totiž mimo jiné shořely i desky zemské s údaji o majetkových poměrech v království. Pro rámcovou dataci založení středověkých vesnic pomáhají i jejich názvy - Lhoty a Újezdy. Lhoty byly zakládány převážně ve 14. století a Újezdy pak v lesnatých částech území. Velikost tehdejších vsí byla v porovnání s dneškem zcela jiná, pět usedlostí bylo tehdy běžnou velikostí vesnice.

Protože se počasí po skončení klimatických oscilací vracelo do výchozího stavu, stávalo se, že krátce založená vesnice zanikla již v první generaci osadníků. Jako zaniklé jsou tak před rok 1549 uvedeny Heřmanice. Chloumek byl zaniklý v roce 1542, ale existující ještě v roce 1533. Tato ves byla pustá znovu nejdéle v roce 1608 a znovu v roce 1774, kdy byla potřetí osazena novými obyvateli. Při staré cestě nad dnešním Stavem byly postaveny dvě středověké vesnice. První ves

„Újezd“ zanikla nejspíš v husitských válkách, druhá „Újezdec“ před rokem 1560. Obě stály v blízkosti kostelíku ve Stavu.

Na katastru Úbislavic byly lokalizována další zaniklá ves - totiž Chvojná (Chvojen, Chvojný, Chvojno) a sice na severozápadní svah k prameništi vody a hřebenové cestě z hradu Kumburk severozápadně od Jiráskova kříže. I ta byla pustá v roce 1560. V roce 1533 bylo opuštěné i Ústí v Staré Paky, v roce 1540 bylo opět osazeno lidmi.

Důležitým činitelem pro rozvoj oblasti se v období středověku a raného novověku stala také prospektorská a hornická činnost. Novopacko totiž leží v oblasti s výskytem strategických nerostných surovin. Pomineme-li četné pískovcové a vápencové výchozy (např. vápenec u Kalné a Krsmolu) i kvalitní fylity (Stupná, Vidochov), hrálo nesporně významnou ekonomickou roli zlato a stříbro dobývané z melafyru. Jde zejména o oblast v okolí Stupné, Pecky a Vidochova. Stupná (Sulislaw de Stupnau, stupná - stoupa - mlýn) je uváděna v pramenech již k roku 1260. Vytěžená ruda byla dále zpracovávána pomocí těžkých, vodou poháněných palic - stoup. Zlato bylo rozhodně těženo ještě v roce 1562 i po celé následující sedmnácté století. K dolování na Novopacku se váže též několik pověstí, například o nálezu sošky Panny Marie ve stříbrných dolech. Tato plastika měla být údajně nalezena roku 1273 a uložena v kapli Panny Marie v místech, kde dnes stojí bývalý klášterní kostel řádu Pavlánů „Nanebevzetí Panny Marie“. V inventáři klášterního kostela se nachází dřevěná plastika Panny Marie s Ježíškem, ale ta je datována do přelomu 15. a 16. stol. Další důležitou surovinou je měď, která se stejně jako zlato a stříbro nalézá v melafyru v okolí Kalné. Rokytkou a Čistecským potokem jsou z melafyrových suků vyplavovány granáty.

Seznam lokalit s archeologickými nálezy

BRDO

Ve vsi byl nalezen polotovar kamenného nástroje z amfibolového rohovce datovaný do období nositelů kultury s keramikou vypíchanou (5. tisíciletí př.n.l.). Samotná vesnice Brdo byla založena jako většina vsí Jičínska při plošné kolonizaci kraje ve 14. století, první písemná zpráva o ní pochází z roku 1350. U sochy Jana Nepomuckého a domu čp. 60 byly nalezeny střepy nádob a zlomky renesančních kamnových kachlů datovaných do 15. - 16. století. K roku 1529 je z Brda uváděn Boháč z Brda, který provozoval lupičské řemeslo a škodil svým sousedům.

HEŘMANICE

Jihovýchodně od vsi Heřmanice je v okraji lesa nad potokem Heřmanka v místech zvaných Končiny zachováno tvrziště. Středový pahorek průměru přibližně 10 m je obklopen téměř 2,5 m hlubokým příkopem a částí původní hradby - valem. Uvnitř opevnění stála nejspíš jen obytná hranolová věž. Jihozápadně ke tvrzišti přiléhá hráz zaniklého rybníka, kterým potok Heřmanka protéká. Prvním majitelem vsi a snad i stavitelem tohoto panského sídla byl v roce 1395 Petr z Heřmanic a Kamenice. Po něm byl dalším majitelem vesnice Václav Mašovec z Heřmanic. Po několika dalších šlechticích koupil v roce 1549 již zaniklou vesnici a nejspíš i zaniklou tvrz Vilém Trčka z Lípy a připojil ji k panství Kumburk.

CHLOUMEK

Tato osada byla založena nejméně třikrát. Po první písemné zmínce z roku 1533 je o devět let uvedena jako zaniklá. Nejspíš se jednalo o neúspěšnou lokaci vesnice, kterou její obyvatelé z vážného důvodu brzy opustili. Nově byl Chloumek osazen novými obyvateli před rokem 1608, ale nejspíš opět zanikl během třicetileté války. Znovu před rokem 1774 byla vesnice Chloumek znovu obnovena. Toto opakované zakládání vesnice ukazuje na nepříznivé podmínky možné obživy obyvatel v těchto výšinných a pro zemědělství již nevhodných místech.

Na poli pana Jiráska našel v roce 1885 Jan Janeček dva poškozené broušené nástroje, které jsou uloženy v muzeu v Hořicích. Dokládají využívání této krajiny obyvateli mladší doby kamenné. Na pozemku ppč. 508 u domu pana Procházky byly v hloubce 80 cm nalezeny střepy nádob podle zachovaného popisu datovatelné do 13.- 14. století.

KUMBURSKÝ ÚJEZD

Archeologické nálezy potvrzující existenci této vsi od počátku 16. století byly získány v roce 2003. V rýhách pro kabely byly získány dva soubory střepů ze severního (mezi domy čp. 4 a čp. 7) a jižního (před čp. 25) okraje návsi. Jsou jimi střepy světlehnědé barvy, velmi kvalitně vymodelované a vypálené. Většina střepů je na vnitřním povrchu pokryta zelenou, hnědou nebo žlutavou polevou. Několik z nich je na povrchu zdobeno červenými vodorovnými či obloukovitými čarami. Střepy pocházejí ze džbánů, misek, pánví a hrnků, tehdy nejběžněji používaných nádob. Největším kusem keramiky je horizontální ucho velké šedohnědé mísy, která byla vyrobena v závěru 15. nebo v první polovině 16. století.

NOVÁ PAKA

Z historického jádra města pocházejí starší archeologické nálezy ze Záhorského ulice a z Masarykova náměstí. Jde o nálezy keramiky z období vrcholné a pozdního středověku, které byly původně uloženy ve sbírce novopackého muzea, ale v sedmdesátých letech 20. století byly předány tehdy Krajskému muzeu východních Čech v Hradci Králové. Přesnou lokalizaci výkopů ani další nálezové okolnosti v Záhorského ulici neznáme, s výjimkou hloubky nálezu, která se pohybovala okolo 180 cm. Pochází odsud soubor keramiky, kterou lze datovat do 15. a 16. století.

Další archeologické nálezy byly učiněny při stavbě budovy České spořitelny na Masarykově náměstí v letech 1932 a 1933. Z výkopů pro základy pocházejí zlomky keramiky, které se váží jak k samotným počátkům města (14. stol.), tak i z období jeho rozkvětu (15. – 17. stol.).

Z Nové Paky pochází též unikátní nález bronzové půlměsíkové hlavice meče, která byla v roce 1992 předána panem Rumlem do novopackého muzea. Hlavice meče, kterou lze datovat cca do poloviny 15. století, se našla při výkopech v ulici V Aleji poblíž klubovny Junáka.

Nejnovějšími nálezy z Nové Paky je keramika objevená v ulici Staropacké. Při rekonstrukci vozovky této ulice v roce 2006 byly rovněž opraveny či nově do země uloženy přípojky inženýrských sítí pro některé domy. Ve vodovodní přípojce pro dům čp. 98 byly sebrány střepy nádob ze 16. - 17. století. Lze určit, že pocházejí ze džbánu s vnitřní žlutavou polevou, dále z hrnku s vnitřní zelenou polevou a z podstavy dalších dvou nádob červeného střepu překrytého tmavě zelenou a olivově zelenou polevou - vše z druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století. Z doby třicetileté války jsou střepy nádob a miniaturní válcovitá nádobka pokrytá tmavě hnědou polevou nalezené před domem čp. 87/1. Mezi střepy s hnědou a zelenou polevou je i velký střep světlehnědého kameninového džbánu s tmavohnědým povrchem. Tyto střepy jsou spolu s miniaturní nádobkou nejmladšími nálezy v souboru z doby po třicetileté válce. Nejstarším nálezem ze Staropacké ulice je v regionu zatím zcela unikátní světle hnědočervený keramický svícen. Byl vyroben z velmi jemně proplavené hlíny, kvalitně vymodelován a vypálen. Na nožce i těle byl vyzdoben kolkem v podobě květu v kombinaci s kosodélnými rýhami. Lze jej datovat do první poloviny 16. století.

V Podklášteří byly v roce 2001 sledovány zemní práce prováděné při stavbě inženýrských sítí této části města. Před domem čp. 155 v Kafkově ulici byl ve svahu zachycen částečně odtěžený objekt - nejspíš sklípek. Byl plný střepů nádob z druhé poloviny 16. a celého 17. století. Ve džbánech a hrncích v chladné zemi zde byly pravděpodobně uloženy potraviny. V souboru zlomků nádob je však i starší keramika tzv. červené zboží první poloviny 16. století a jeden střep z 15. století. Ty byly v povrchové vrstvě a byly sem spláchnuty ze svahu nad sklípkem.

Z dříve objevených nálezů lze uvést stoličku mamuta nalezenou při stavbě silnice v roce 1865. V zahradě staré školy (u kostela a kláštera paulánů) byly údajně nalezeny střepy šedé a šedohnědé barvy zdobené rovnoběžnými rýhami a vpichy. Tento popis dovoluje jejich dataci do mladší doby hradištní tj. do 12. století a do počátku vrcholného středověku. (13. století). V zahradě staré fary (tj. čp. 181 severovýchodně od autobusového nádraží) byly nalezeny malbou zdobené střepy. Tyto by mohly být středověké až raně novověké (14.- 16. století). V místě roubené hospody východně od domu čp. 181 byly při stavbě cesty nalezeny železné podkovy. Nálezy z těchto tří míst nejsou zachovány stejně jako údajně slovanské hroby objevené v základech dílny nožiče Teynora stavěné v jedné u uliček spojujících v současnosti autobusové nádraží s náměstím. Spíše se jednalo o hroby hřbitova u kostela sv. Mikuláše na novopackém náměstí.

Nová Paka má i jednu archeologickou nemovitou památku. Je jí zaniklá tvrz zvaná Zlámaniny v poloze "Sopka" nebo „Na sopce“ nedaleko Vlkova. Na návrší zachovaném ve stejnojmenném lese je patrný příkop, místo zasypané studny a úvozová cesta k tomuto zaniklému panskému sídlu. Kamenná stavba byla rozebrána na stavbu tzv. císařské silnice v roce 1813.

Bez zachované informace o místě a době nálezů je kamenný nástroj - sekeromlat z pozdní doby kamenné. Je datován do období nositelů kultury s keramikou šňurovou, tj. do druhé poloviny 3. tisíciletí př.n.l.

Založení města Nová Paka je spojováno s rodem Načeraticů sídlících nejdéle od roku 1265 na hradě Brada v Jičínské kotlině. Ti měli kolonizovat krajinu Novopacka ještě ve 13. století. S touto aktivitou by bylo možné spojit nálezy keramiky a hrobů v zahradě staré školy. Založení města Nová Paka v první polovině 14. století potvrzuje zpráva o kostele sv. Mikuláše postaveném před rokem 1357 na novopackém náměstí.

Poměrně bohatá je Nová Paka na mincovní nálezy. Jejich počet i obsah mincí potvrzují frekventovanou obchodní komunikaci krajinou, kde se vyskytovala měď. Cesta zvaná slezská či vratislavská vedla od jihu ke kostelu ve Stavu, dále ke Zlámaninám, odtud k Heřmanicím a Vrchovině a do Dolní Kalné. Při bourání dřevěného domu ševce Brauna (čp. 41) byl nalezen neurčený počet mincí, ze kterých jsou zachovány tři. Jsou jimi bílé groše ražené za vlády císaře Rudolfa II. (1576 - 1611) v roce 1590 v mincovně v Kutné Hoře. Při bourání dalšího domu (čp. 68 Antonína Suchardy) byl nalezen objemný nález mincí. Je z něho zachováno pouze 22 kusů. Osm z nich jsou tzv. malé groše ražené v době panování císaře Rudolfa II. a dalších 14 mincí jsou groše ražené ve 30. letech 17. století, tedy v době třicetileté války za vlády císaře Ferdinanda II. (1619 - 1637). Třetí mincovní nález byl objeven v roce 1977 opět v blízkosti současného autobusového nádraží. U domu čp. 182 bylo při demolici dalších tří domků objeveno 79 mincí ražených v době vlády císařovny Marie Terezie (1740 - 1780) a jejího syna Josefa II. (1780 - 1791). Nejmladší mince byly raženy v době vlády císaře Františka Josefa II. (1848 - 1916). Větší část mincí pochází z okolních zemí tehdejšího Rakouska (nebo po roce 1867 Rakouska - Uherska), a to ze Saska, Bavorska, svobodného města Norimberk, arcibiskupství Salzburg a biskupství ve Fuldě.

PUSTÁ PROSEČ

Jméno této vesnice vypovídá o místě jejího založení a části jejích dějin. Pustá Proseč zanikla během třicetileté války. Její založení v průseku lesa se událo někdy v první polovině 16. století, první písemná zpráva je zachována k roku 1542. Tehdy vrcholilo jedno z klimatických optim a na místech do té doby nepříznivých byly zakládány nové vesnice. V rýhách pro kabely byly podél cest a silnic v celém inravilánu nalézány střepy červené a světlehnědé barvy pokryté dvěma zelenými, hnědou a žlutou polevou ze druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století.

RADKYNĚ

První písemná zmínka o této vsi pochází z roku 1543. Založení vesnice lze tak posunout o jednu generaci dříve, a to do začátku klimatického optima první poloviny 16. století. Rozptýlená zástavba vsi odpovídá výšinnému terénu Novopacka. Při kabelizaci Radkyně bylo její založení v první polovině 16. století a její existence až do 17. století potvrzeno množstvím střepů z nádob tohoto období. V roce 1888 našel při kopání pařezů v lese zvaném Odnož (směrem k Pecce) Jan Kuhn dvě zlaté mince se jménem Gustav Adolf. Je téměř jisté, že to byly mince švédského krále Gustava Adolfa zemřelého v roce 1632 na zranění v bitvě u Lützen. Mince mohl přinést některý z vojáků v této bitvě vítězného vojska vévody Albrechta z Valdštejna. Mince byly uloženy do novopackého muzea.

ROŠKOPOV

V roce 1444 zde existoval nejspíš jen hospodářský dvůr, dnešní čp. 17 a čp. 61 byly zemanskými dvorci. Při stavbě inženýrských sítí byly ve výkopech běžně nacházeny střepy nádob doby pohusitské a celého 16. i 17. století.

STARÁ PAKA

V mlýnském náhoně zaniklého mlýna byl nalezen broušený kamenný nástroj, který ovšem není zachován podobně jako tři nezdobené střepy z místní cihelny. V roce 1865 byla v blízkosti kostela sv. Vavřince stolička mamuta a stejný zub před rokem 1898 při stavbě železniční trati. V blízkosti kostela stála nejstarší část vsi, která byla již v roce 1358 odlišena od Nové Paky jako Paka Stará. Její vznik v první polovině 14. století potvrzují u kostela nalezené tmavošedé střepy tzv. redukčně pálené keramiky zdobené různě tvarovanými vpichy a dalšími ornamenty.

Stará Paka měla i své panské sídlo, ovšem nejspíš jen v době před husitskými válkami. Pod domem čp. 98, který stojí na návrší obtékaném dvěma potoky a nad nad zaplavovanými loukami a zaniklým rybníkem, byl po zániku tvrze postaven statek. V době pohusitské patřila i Stará Paka k panství hradu Kumburk.

STAV

Další panské sídlo venkovské šlechty bylo postaveno ve svahu nad křižovatkou cest východně nad Úlibickým potokem ve Stavu. Ze zaniklé tvrže je zachován kruhový pahorek a části dvou příkopů hlubokých až 5 a 2 m při západním a část příkopu při východním obvodu středového okrouhlého pahorku. Zaniklá obvodová hradba byla odtěžena při úpravách svahu podobně jako západní část příkopu při stavbě cesty. V jejím zářezu byla sebrána keramika druhé poloviny 16. století.

V odkopávaném valu byla údajně objevena dřeva - snad z vnitřní dřevěné konstrukce hradby postavené původně z hlíny a kamene. Zázemí tohoto panského sídla bylo narušeno rýhou při stavbě vodovodní přípojky pro dům čp. 11. Už jen na zasypané rýze byly sebrány početné střepy nádob datovaných do druhé poloviny 16. století. Pro toto panské sídlo nejsou zachovány písemné zprávy, a tak lze jen nepřímou soudit na jeho vznik v době pohusitské (po roce 1434). První písemná zpráva o vsi Stav pochází až z roku 1545. Byla to ovšem již druhá vesnice založená na tomto katastru. První byla vesnice Újezd (Vysoký Újezd) uvedená v listině biskupa Jana z Lochenic datované do roku 1143 - 1148. Tento Újezd se nacházel v blízkosti zachovaného kostelíka sv. Petra a Pavla postaveného v polovině 14. století nad dnešním Stavem. Jako pustá je v blízkosti tohoto kostela k roku 1560 uvedena další vesnice zvaná Újezdec. Ve vsi byl i hospodářský dvůr pustý v roce 1553.

Prostor okolí dnešního Stavu byl využíván i nositeli kultury s keramikou šňůrovou pozdní doby kamenné, zde nalezený kamenný sekeromlat byl uložen do jičínské muzejní sbírky.

STUDÉNKA

Zcela novověkého založení je ulicová vesnice nazvaná podle vydatného pramene vody. První písemná zpráva ji uvádí k roku 1598 pod názvem Studýnka. I tak pozdě založená vesnice měla své panské sídlo. To bylo pod domem čp. 7 a postupně zanikalo při plošných terénních úpravách zahrady tohoto domu. V souvislosti se stavbou telefonní sítě byly v roce 2000 ve dvoře usedlosti čp. 13 a severně od plotu domu čp. 7 nalezeny střepy nádob datovatelné do 14. - 17. století. Nález tedy přesahuje svou datací písemné zprávy, i když typ sídla staršího než rok 1598 neumíme z těchto nálezů určit.

Ze Studénky je však k dispozici zcela nejstarší archeologický nález celého Novopacka. Pan Václav Novák našel v říjnu 2005 na povrchu severního svahu tzv. Hrnčířova kopce světlešedý silicitový (pazourkový) vrtáček. Ten byl vyroben retuší konce čepele do pracovní plochy - tedy hrotu nejspíš z již z odlomené části čepele.

STUPNÁ

Jedinečnou archeologickou lokalitou Novopacka je Stupná, přesněji těžební areál poblíž vesnice. Na říčce Zlatici bylo nejspíš již v polovině 13. století (první písemná zmínka o vsi a těžbě k roku 1260) rýžováno zlato. Pro pravěkou těžbu nejsou k dispozici žádné doklady. Stupná byla ve středověku jednou ze třiceti šachet na drahé kovy v prostoru Vrchlabí - Zlatá Olešnice. Písemné zprávy o těžbě zlata jsou pro Stupnou zachovány v letech 1530 - 1587. O obnovu těžby se neúspěšně pokusil i vévoda Albrecht z Valdštejna a císařovna Marie Terezie. Těžební areál je v současné době dosti zdevastovaný.

Pravěké využití krajina v okolí Stupné potvrzují o nálezy kamenných broušených nástrojů - první je datován do mladší doby kamenné (v roce 1860 jej našel pan Linhart), další dva sekeromlaty do pozdní doby kamenné.

ŠTĚPANICE

I tato vesnice byla založena v klimatickém optimu první poloviny 16. století, první písemná zmínka o Štěpanicích jako o nově založené vesnici pochází z roku 1533. Před rokem 1778 byla znovu osazena lidmi, což znamená, že zanikla nejspíš během třicetileté války.

Ve Štěpanicích byl nalezen největší mincovní nález z Novopacka. Při kopání jámy pro plotní kůl usedlosti čp. 15 snad roku 1926 našel majitel keramický hrnek se 695 mincemi. Z nich bylo 421 feniků (drobné mince středověkých německých a rakouských zemí) a 274 grošů. Podle nejmladší mince byl tento „majetek“ zakopán po roce 1471. Stříbrné pražské groše byly raženy za vlády krále Václava IV. (1378 - 1419), Jiřího z Poděbrad (1458 - 1471) a Vladislava II. Jagellonského (1471 - 1516). Nález dále obsahoval i tzv. bílé peníze (drobné stříbrné mince ze směsi stříbra a mědi) ražené v Čechách, Zhořelci a v několika mincovnách na Moravě. Zahraniční mince pocházely z Rakouska, Bavorska, Hessenska, Saska a dalších zemí a církevních území. V nálezu byly i míšeňské groše, které nesly na rubní straně obraz českého královského dvouocasého kráčejičího lva. Nález vážil po očištění mincí 871, 29 gramu.

ŠTIKOV

I tato vesnice byla nejspíš založena v první polovině 16. století, první písemná zmínka je uvedena v listině z roku 1543. Nejstarší nálezy podle popisu pocházejí z předcházejícího klimatického optima 11. a 12. století: u čp. 25 (stavení pana Ježka) byly objeveny zlomky nádob, které je podle zachovaného popisu (výzdoba jednoduchými vlnicemi a rýhami) možné datovat právě do mladší doby hradištní. Nelokalizované nálezy střepů nádob, kamnových kachlů a lidských (?) kostí pocházejí z několika různých míst ve vsi. Kamnové kachle ze 14. a počátku 15. století byly nalezeny u domu čp. 36. Ve 14. století (první písemná zmínka je z roku 1332) byly ve Štikově údajně tři samostatné usedlosti - dvory, v místě pozdějšího čp. 36 mohl stát jeden z nich. Do novopackého muzea bylo předáno celkem 11 střepů nezdobené keramiky, snad středověké. K dalším písemným zmínkám z roků 1468, 1519, 1524 a 1532 chybějí archeologické nálezy. V roce 1631 byl za vlády císaře Ferdinanda II. (1619 - 1637) ražen krejcar, který našel pan Karel Havlata mladší ze Štikova.

ÚBISLAVICE

Území budoucí vesnice bylo využíváno prvními zemědělskými obyvateli regionu v mladší době kamenné (6.- 5. tisíciletí př.n.l.). Pan učitel Šťastný našel u vsi broušený kamenný nástroj - sekeru.

Úbislavice jsou typickou dlouhou údolní vsí ulicového typu postavenou v blízkosti Ůlibického potoka a cesty podél něho. Její severní část je starší než jižní. O této severní části vsi je zachována první písemná zpráva z roku 1357. S ní přesně koresponduje nález šedé redukčně pálené keramiky ze stavby telefonní ústředny v blízkosti kostela Narození Panny Marie. Ten je uveden poprvé k roku 1384. Panské sídlo stálo údajně v místě fary. V blízkosti staré školy mezi domy čp. 29 a čp. 31 byly v roce 1936 objeveny tři jámy a železářská pec či kovářská vyhřívačka. U domu čp. 56 v horní části vesnice stál před rokem 1654 na Ůlibickém potoce při silnici do Štěpanic mlýn a hamr.

Na katastru Úbislavic stála ještě jedna vesnice jménem Chvojná - Chvojen - Chvojný. Byla postavena ve svahu západně od Jiráskova kříže severozápadně nad Úbislavicemi. Zde při hřebenové cestě z hradu Kumburk do vnitrozemí a u prameniště vody stála ve 14. století vesnice, panské sídlo a dvůr. Tvrz je uváděna ještě v roce 1560.

V obecní kronice je rovněž zpráva o mincovním nálezu. Při opravě stodoly pana Vagenknechta z čp. 41 byly v zemi v kovové nádobce objeveny stříbrné mince - asi 15 kusů z počátku 16. století.

UHLÍŘE

Jméno této vsi přesně určuje obživu jejích obyvatel. Jednotlivé usedlosti jsou rozptýleny po svazích údolí obklopeného lesy. Dřevěné uhlí se zde páliло zcela jistě již v první polovině 16. století. Při skopání studny v břehu nad údolím u domu čp. 15 byla z vytěžené zeminy sebrána keramika zvaná červené zboží. Střepy nádob jsou velmi kvalitní, tenkostěnné a vytočené na rychle se točícím hrnčířském kruhu. Byly rovněž velmi kvalitně vypáleny. Tato keramika zvaná červené zboží byla nejdéle od počátku 16. století vyráběna ve velkém a prodávána na trzích. Písemné zmínky o Uhlířích jsou z roku 1543 a 1594.

ÚSTÍ U STARÉ PAKY

Nad soutokem říčky Popelky a Olešky bylo na návrší před rokem 1414 postaveno panské sídlo - tvrz a hospodářský dvůr jejího stavebníka Přeslava z Ústí. Vesnice pod ním byla založena před rokem 1391. Jako pustá byla tato vesnice v roce 1533 připojena k panství hradu Bradlec. Sedm let poté byla znovu založena nově příchozími osadníky. Drobné střípky nádob ve výkopech pro plynovod potvrzují její existenci v 16. století a v době po třicetileté válce.

VIDOCHOV

V severním okraji vesnice ulicového typu byla v rýze pro kabel nalezena keramika se zelenou a hnědou polevou datovaná do druhé poloviny 16. a počátku 17. století. Do stejné doby byly datovány i zlomky nádob náhodně nalezené u domu čp. 34 na zasypaném výkopu pro čističku odpadních vod. Jednalo se o zlomky džbánů, hrnců a pánví.

Další lidské sídlo bylo nálezem střepeň nádob zjištěno Zdeňkem Fišerou na východním svahu vrchu Kozinec. Nálezy uložené v muzeu v Hradci Králové jsou datovány do 15.- 17. století. Postupným prodlužováním zástavby Vidochova podle cesty a vodoteče údolím byla tak do Vidochova začleněna i původně samostatná osada Vidochovec.

VLKOV

Před rokem 1926 byla ve Vlkově nalezena kamenná broušená sekera darovaná v roce 1980 do muzea v Hradci Králové. Za novověký nález lze považovat i neúplné šedé křesadlo nalezené Václavem Novákem v poloze Zlámaniny v dubnu roku 2005.

ZBOŽÍ

I tato vesnice byla založena až před rokem 1532, kdy je poprvé uvedena v písemných pramenech. Existenci vsi Zboží potvrzují střepy tzv. červeného zboží první poloviny 16. století a střepy polévané keramiky druhé poloviny 16. století nacházené v rýhách pro kabely. I v blízkosti vesnice byl nalezen broušený kamenný nástroj z mladší doby kamenné, který však není zachován.

širší území Novopacka – semilská část

BĚLÁ U STARÉ PAKY

Na poli směrem k Nové Vsi nad Popelkou se našel broušený kamenný nástroj z mladší nebo pozdní doby kamenné. Ves je poprvé zmíněna k roku 1542 (1538). Severně a východně od vesnice lze nalézt pozůstatky plužiny.

ČISTÁ U HOREK

Na katastrálním území se nacházejí tři potenciální panská sídla. Mimo intravilán se jedna potenciální lokalita nachází v poloze „Hrádek“, kde ji tvoří trojúhelníkový až kapkovitý terénní útvar. Druhá pak leží v poloze „U Křížku“ – má oválnou dispozici oddělenou na jižní a východní straně nejspíše reliktem příkopu. Dům čp. 190, který se nachází při hlavní silnici Nová Paka – Trutnov, tvoří pravděpodobně jádro panského dvora. V suterénu jsou dochované klenuté prostory.

CHLUM POD TÁBOREM

Ves poprvé zmiňována k roku 1420 – Chlum. Západně od vsi se nalézají zbytky středověké plužiny.

KOZLOV (K.Ú. KOŠOV, KNĚŽNICE)

Pro tento hrad se nám nedochovaly žádné písemné zprávy s výjimkou jediné, která jej k roku 1462 uvádí jako pustý. Historické zprávy z doby života hradu neznáme. Dle nalezené keramiky tento šlechtický hrad vznikl v průběhu první poloviny 14. století.

Jednodílná dispozice na vrcholu kopce má zhruba oválný obrys vymezený po většině obvodu příkopem a valem. Hlavní obrannou stavbu zřejmě představovala okružní plášťová hradba, k níž se přikládala v terénních náznacích patrná zástavba. Specifikem hradu je úzká, do skály vytesaná podzemní chodba, přecházející v hlubokou šachtu. Její účel není zcela jasný, nejpravděpodobnější se jeví možná souvislost se zásobováním vodou

KRUH

Na výrazné ostrožně nad Kružským potokem se nachází středověké panské sídlo. Nejstarší zmínka o vsi a panském sídle se váže k roku 1386 (Henricus de Cruhu). V areálu tvrziště se nachází usedlost čp. 67 s obytným domem a špýchar s valeně zaklenutým přízemím. Západně od vsi lze nalézt pozůstatky středověkých plužin

LEVÍNSKÁ OLEŠNICE

Nejstarší nález představuje chalcedeonová šipka z návrší hradu Levína, kterou lze datovat do pozdní doby kamenné (5-4. tisíciletí př.n.l.). Další doklady po přítomnosti lidí na katastrálním území Levínské Olešnice pocházejí až z období vrcholného středověku. Na sousedních a okolních katastrech však máme doložené antropogenní aktivity z mladší doby kamenné a mladší a pozdní doby bronzové, takže je jen otázkou času, kdy se podobné doklady zjistí i v Levínské Olešnici.

Vrcholně středověké osídlení na katastru: Ves je poprvé v písemných pramenech zmiňována k roku 1396 (Olessnicz prope Lewin). Jde však o vesnici existující, protože písemné prameny se zpravidla neváží k počátkům vesnice, ale registrují až změny, které nastaly v její držbě. Až do 15. stol. byla ves příslušenstvím blízkého hradu Levín, kostelní podací právo však zde patřilo i vladykům ze Žďáru. Po zániku hradu byl ze vsi vytvořen na krátkou dobu samostatný statek. Jeho majitelem byl zřejmě Hašek Čert z Olešnice, připomínaný k r. 1449.

O evidentně starším osídlení či dalších antropogenních aktivitách svědčí hromadný nález (depot) brakteátů z poloviny 13. století, který byl v roce 1982 objeven na parc.č. 1025 na pozemku tehdejšího JZD. Bylo zde při odklízení kamene a zeminy nalezeno 836 stříbrných mincí ražených Václavem I a Přemyslem Otakarem II. Z Levínské Olešnice pochází údajně ještě jeden depot brakteátů, ten se však nedochoval.

Nejméně do 1. poloviny 13. století náleží lokalita nacházející se na strmém kopci nad říčkou Oleškou při jihozápadní hranici katastru. Na západě je lokalita obtékána Žďárským potokem a bývá spojována spíše s katastrálními územími Horek u Staré Paky a Žďárem u Staré Paky. Jde o trojúhelníkovou dispozici s částečně dochovaným vnějším a vnitřním valem a šíjovým příkopem. Opevněná poloha zaujímá cca plochu 30 x 30 m, chráněná poloha cca 250 x 250 m. Lokalita nese indicie pravěkého či raně středověkého hradiště, ovšem keramika, která odsud pochází, je datována do 1. poloviny 13. století.

Z vrcholného středověku dále na katastru Levínské Olešnice registrujeme tvrziště nacházející se u čp. 17. Jde o oblý vrch mezi čp. 17, silnicí do Nové Paky a železniční tratí. Původně kruhové tvrziště bylo poškozeno při stavbě železniční trati Liberec – Hradec Králové, kdy se stalo součástí traťového náspu. Tehdy byla porušena situace původně vodního typu tvrže chráněné mokřinami. Do dnešní doby tak zbyla pouze západní hrana tvrziště o délce 25 m a severní upravený svah. Na poli nad tratí v bezprostředním sousedství tvrziště byl proveden povrchový zběr, ze kterého pochází soubor keramiky datovaný do vrcholného a pozdního středověku – 13. – 16. stol.. K této lokalitě se váže starší zmínka o její existenci, kdy ji Antonín Cechner popisuje jako tvrziště „v bažinatých lukách blíž kostelu“

Na jižním okraji katastru se vyskytují relikty středověkých polí (traťová plužina).

Mimo zastavěnou část obce se nachází zaniklý hrad Levín. Jeho relikty se nalézají na vysokém ostrohu nad levým břehem Olešky. Jde o dvoudílnou dispozici s valem a příkopem, který je na nejsnáze přístupné východní straně mohutný. Předhradí lichoběžníkového půdorysu dnes nevykazuje žádné stopy původní zástavby. Oproti tomu dispozice rovněž lichoběžníkového jádra je poměrně dobře čitelná: jihovýchodní stranu tvoří reliktní dlouhého paláce, k němuž v koutě při čelní hradbě přiléhala drobná přístavba (mohlo jít například o schodišťovou vížku). Menší dvou nebo tříprostorový objekt stál též v protilehlém nároží čela. Obě stavby byly situovány tak, že se pbracely k předhradí užší štítovou stranou. Jde o úsporný typ šlechtického sídla s palácem jako hlavní obrannou i obytnou stavbou zároveň. Z písemných pramenů je zřejmé, že hrad vznikl před rokem 1333, kdy je jako jeho držitel připomínán Naček z Levína. Dalšími majiteli byli v letech 1363 – 1375 Jakub z Levína a k roku 1381 Zdeněk z Hustířan a na Levíně. Hrádek zpustl po roce 1421 v důsledku připojení ke kumburskému panství. Tato lokalita je dnes bohužel vyhledávána hledači polodrahokamů.

LOMNICE NAD POPELKOU

Lomnice nad Popelkou, původně Stará Lomnice, je zmíněna k roku 1308 v souvislosti s predikátem Albertus de Lompnitz. Historické jádro tvoří areál zámku, Husovo náměstí a kostel sv. Mikuláše.

K Lomnici se též váže nejstarší zpráva o archeologickém nálezů z našeho regionu. Pochází z roku 1629 (29. duben 1629). Jde o nález zlatého drátu (snad z mladší či pozdní doby bronzové), který je zmíněn v listu horního Geoldela frýdlantskému zemskému hejtmanu.

Od roku 1993 jsou sledovány veškeré zemní práce v katastrálním území města. Před východním průčelím zámku (původně tvrze) bylo objeveno souvrství z období vrcholného středověku. U kostela sv. Mikuláše pak lidské kosterné pozůstatky – šlo o součást vrcholně a pozdně středověkého městského hřbitova. Na Husově náměstí v místě čp. 47 se při hloubení rýhy pro kabel našel zbytek zhořelého zahloubeného objektu z 15./16. stol. Ze spáleniště byly získány zlomky keramiky a komorových kachlů s motivem štvance na jelena, geometrickými motivy a starozákonním motivem s Adamem a Evou.

Při stavbě školy v roce 1931 byly nalezeny pražské groše Vladislava Jagellonského uložené v nádobě. V roce 1930 byly v místní cihelně objeveny pozůstatky středověkého sídliště. V poloze „Popelky“ jsou uváděny hornické stařiny (16. stol.) a nejspíše zaniklá osada. Nacházejí se zde relikty středověké plužiny a při stavbě výrobní haly zde byly prokázány též stopy lidské činnosti z období středověku a raného novověku.

Nad Lomnicí nad Popelkou v poloze „Klášteneč“, „Babylon“ lze přepokládat středověké panské sídlo (hrádek). Lokalita leží na vrcholu zalesněného kopce, na jižní straně je částečně poškozena lomem. Jde o kruhovou až elipsovitou dispozici s částečně zachovaným valem a pravděpodobně reliktem zdíva v areálu. Pochází odsud zlomky keramiky 15. stol.

V poloze „Na Hrádkách“ či „Na Kopci“ se nachází jazykovitá ostrožna s částečně zachovaným valem na severozápadním okraji, na severovýchodním konci pravděpodobně zdvojený příčný příkop. Dle terénních reliktnů a dispozice lze lokalitu interpretovat jako hradiště, přestože prozatím nedatované. Vzhledem k tomu, že je jeho plocha zatravněna, nebyly odsud získány žádné archeologické nálezy. Mohlo by jít o A. Sedláčkem uváděné „Srchovské hradiště“ nebo o zaniklou ves Srchov.

MARTINICE

Z Martinic údajně pochází nález zlomku bronzového srpů z pozdní doby bronzové (kultura slezskoplatěnická). Ves je poprvé připomínána k roku 1492, ovšem je doložena o více než 2 století dříve. Byly zde objeveny pozůstatky osady dehtářů z poloviny 13. století. Jižně od vsi se nacházejí pozůstatky středověké plužiny.

NOVÁ VES NAD POPELKOU

Na katastru Nové Vsi nad Popelkou měl být nalezen broušený kamenný nástroj z mladší doby kamenné. Jiné artefakty z období pravěku nebyly zjištěny. Ves je poprvé v písemných pramenech připomínána k roku 1369, ovšem jako již existující. Stávající objekty tvořící dnes čp. 120, představují jádro panského sídla. V roce 1936 zde byla při hloubení jámky nalezena nádoba s cca 1200 pražskými groši Václava II. Další panské sídlo se nachází v hmotě tří stavení u čp. 157. A. Sedláček uvádí, že na místě statku stávala tvrz, na východní a severní straně se nacházely příkopy, nejspíše vodní. V základech statku bylo nalezeno husí vejce, které představovalo pravděpodobně základovou obětinu. Na dně příkopu se našlo značné množství mazanice. Kostel sv. Prokopa má v hmotě zdíva nejspíše gotickou stavební fázi.

NEDAŘÍŽ

Usedlost čp. 2 leží na místě původního panského dvora. Stavby zachovávají trojúhelníkovou dispozici, obytný dům má sklep s valenou klenbou. První zmínka o vsi a panském sídle se váží k roku 1360 – Johanes de Nedarziz.

ROZTOKY U JILEMNICE

Ves Roztoky je připomínána k roku 1360 (Rostok). Do polohy za starým hřbitovem nad čp. 24 směrem ke Karlovu lze lokalizovat panské sídlo se zaniklou středověkou vsí. Terénní relikty jsou dnes bohužel rozorány.

Do polohy „Na Hrádku“ je lokalizován hrad „Čebříkov“. Jde o oválnou dispozici (55 x 10 m) s dochovaným příkopem na severní straně. V areálu lokality se nachází pozdně gotický smírčí kříž.

STUDENEC

Z katastrálního území pochází nález broušeného kamenného nástroje z pozdní doby kamenné. V hmotě zdiva renesančního zámku je dochována stavební fáze gotické tvrze. Predikát (Prziech de Studenicz) je poprvé v písemných pramenech připomínán k roku 1388, ves pak k 1542 (Studenez). V poloze „Hrádek“ (Hradisko) se zřejmě nachází panské sídlo. Jde o výraznou ostrožnu obtékanou Oleškou. Je zde zachován šíjový příkop, který lokalitu rozděluje na předhradí a akropoli.

V poloze „Masné krámy“ (též Hrobky) se nachází zaniklá osada s pozůstatky nejméně 9 usedlostí. Jde o jednoduchý řádkovým půdorys, kde na parcelaci jednotlivých usedlostí navazuje na severovýchodní straně rozoraná plužina.

SVOJEK

Ves je poprvé zmíněna k roku 1415 – Swogek. Predikát (Heniko de Swogek) již k roku 1401.

V poloze „U Lávky“ („Obecnice“) se nachází upravená terasa na okraji příkrého srázu s nevýrazným náznakem obvodového valu. Přestože zde byl provedený zjišťovací archeologický výzkum, jeho výsledky nejsou natolik průkazné, aby bylo možné prohlásit lokalitu za panské sídlo.

SYŘENOV

ves poprvé zmiňována v l. 1533 - 1539 – Siřenov. U vsi se nacházejí pozůstatky středověké plužiny.

HRAD BRADLEC K.Ú. SYŘENOV

Hrad založen před rokem 1322 (Markvartici). Zpustl v pol.16.stol. Hrad leží na čedičovém kopci, typem náleží nejspíše mezi blokové dispozice (čtverhranná obytná věž, ze které z obou stran přiléhaly zaklenuté stavby, dále palác s oblým vnějším obrysem a polookrouhlá bašta; předhradí se 2 fázemi výstavby.

HRAD KUMBURK K.Ú. SYŘENOV

Hrad založen Markvartici na před rokem 1325, pobořen na příkaz císaře Leopolda v roce 1658 (1659). Hrad se nachází na stejnojmenném čedičovém vrchu, původně šlo o hrad s plášťovou zdí,

dále se změnil v typ dvoupalácové dispozice, v závěrečné stavební fázi byl doplněn o vnější dělostřelecké opevnění.

TAMPLE,

Ves je poprvé zmíněna k roku 1415 – Tample. Jižně od obce se nacházejí pozůstatky středověké plužiny.

ZÁLESNÍ LHOTA

První zmínka o vsi je k roku 1403. Jižně od vsi se nacházejí pozůstatky středověké plužiny.

ŽĎÁR U KUMBURKA

ves poprvé zmiňována 1375 (predikát?) - de Zdiar

ŽĎÁR U STARÉ PAKY

Ves je poprvé zmíněna k roku 1391 (Zdar). Na místě usedlostí čp. 21 – 23, které tvoří trojúhelníkovou dispozici se původně nacházelo panské sídlo (dvůr). V domě čp. 23 se zachoval sklep s valenou klenbou. Severovýchodně od vsi v poloze je uváděna zaniklá osada Slavíkovice (též Lištná).

Na severovýchodním okraji obce se nachází výrazná ostrožna přepažená příkopem. Jde o středověké panské sídlo, ke kterému se váží nejstarší zmínky k roku 1375.